

A vitapontok befejezéseként szeretnék még futólag néhány észrevételt felsorakoztatni, amelyek adandó alkalommal megérdemelnék a tüzetesebb kidolgozást. — Vajda bölcselő költészetének tárgyalása közben utalni kell nemcsak a személyes és társadalmi gyökerekre, hanem a kor bölcséleti világképének és világnézetének általános válságára is. Mindenki bizonytalan ebben a korszakban nálunk, aki a feudális tudatformákból kinőtt, a támasztalanság általános, ennek tükröződnie kell Vajda költészetében is. Éppen ezért történetietlen dolog »álproblémák«-ról beszélni; a mi számunkra ma már azok, de Vajda és a kortársak valódi problémákként küszködtek velük. Egyébként világnézetének elemzésében megint egyoldalúságot érzek; nem tudok egyetérteni azzal, hogy Komlós Vajdából materialista költőt farag. »Vajda főtételei megannyi materialista tanítás« (177. lap), így pl. »az elpusztíthatatlan örök anyag«-ban hitt (173. lap). A versek inkább arról győznek meg, hogy az eszmélet, a tudat örökkévalóságában hitt — és hol őszintén vágyott a megsemmisülésre, hol meg rettegett tőle. — A márciusi szereplés ismertetésében mellőzi Vajda későbbi emlékezéseinek kételkedő, némi tartózkodásra és kiábrándultságra valló részleteit (»én e rajongást nem tudtam komolyan venni« stb.), alkalmasint így akar a fölötte kényes probléma elől kitérni. — Szerettem volna főbbet olvasni Vajda utóéletéről. A könyv nem említi a

Vajda János-Társaságot, nem szól arról, hogyan növekszik a Horthy-korszak második felében Vajda népszerűsége az Arany—Gyulai-ellenzék újra-felfedezésével kapcsolatban, hogyan esik egyre több szó róla tanulmányokban és doktori értekezésekben. (Egyéniségének nagygényű voltáról Németh László ír először: A Nyugat elődei.) — A szépszámú sajtóhibáról nem szólva, túhegyre lehetne szedni egy csomó filológiai pontatlanságot is: pl. a 150. lap helytelenül említi a Pesti Röpivekkel kapcsolatban Szilágyi Istvánt (Sándor helyett). Akad zavar a versekre való hivatkozásokban is, mint pl. a 68. lapon, ahol a hivatkozások egyrésze a Gina-emléke-ciklusra vonatkozik, nem a Szerelmek átká-ra. A 143. lapon a 12. sorban: »a kiegyezés szerint« helyesen: a 48-as törvények szerint, legalábbis így kívánja a szöveg értelme.

Befejezésül visszaülök a cikkem elején mondottakra. Bírálatom célját abban jeleltem meg, hogy vitába szállok Komlós könyvével, s a magam felfogását fejtem ki az övével szemben. Az olvasó bizonytalanságot érzett, hogy a magam eredményei sem tisztázódtak volna a tartalmas mű ráébredtő hatása nélkül, s a vita ellenére, a vita tárgyát képező kérdések komolyságából és méreteiből a Vajda-monográfia újszerűsége, alapvető volta és nem mindennapi jelentősége marad meg összehasonlított tudatában.

Barta János

HENRY FIELDING: A NÉHAI NAGY JONATHAN WILD ÚR ÉLETTÖRTÉNETE

Fordította Julow Viktor. Az előszót írta Kéry László. — Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1954.

A szatira kényes műfaj: hálás is, hálátlan is. Csak remekművet érdemes benne alkotni. Ami nem mérhető a remekmű mértékével, lehet bármilyen jó, csakolyan kérdéselvtű, mint a napilapokban olvasható szatirácskák, amelyek olcsó eszközökkel érnek el olcsó hatást, azt is csak az aznapi számban. Nem meglepő, hogy a nagy számban megjelenő szatirák túlnyomó többsége gyorsan avuló, mert eleve is gyorsfogyasztásra szánt ferecmű. Ebből azonban még nem következik az — amit gyakran vádként is hallani —, hogy a szatira másodrendű műfaj. Legfeljebb annyi igaz, hogy szívesen élnek vele másodrendű írók, akik a műfajnak csak hálás oldalait látják, a vesztélyeit nem, vagy múló sikerrel is beírják.

A vesztélyek nagyok és elkerülhetetlenek, hiszen a műfaj két alapvető követelményéből fakadnak. Az egyik az, hogy a szatírának telibe kell találnia akkor is, amikor

az eredetileg kipécézett céltábla már eldőlt. A leleplezés — adott, konkrét eset kapcsán is — általános érvényű legyen, a mondani-való napi időszzerűsége táguljon mindenkori időszzerűséggé.

A másik, nem kisebb veszély a túlzás követelménye. A szatirairó, a műfaj természeténél fogva, mellőzni kénytelen a hasznos művészi eszközök és fogások egész sorát; le kell mondania az árnyalatok gazdagságáról. Kárpótlást csak a túlzásban és torzításban lehet. A túlzás lehet végletes, a torzítás kirívó, de nem lehet a hitelesség rovására sem önkényes, sem öncélú. A legvadabb túlzás sem rugaszkodhatik el a valóságtól, csak annak határait feszegetheti, és a legmerészebb torzítás sem lehet más, mint meglevő ferdeségek tovább-ferdítése, éles vonások még élesebb meghúzása, a tompító félárnyékok, finom színátmenetek könyörtelen mellőzése.

Fielding szatirájának, a *Jonathan Wild*-nak talán már megjelenése pillanatában, 1743-ban sem volt napi időszerűsége. Az 1725-ben kivégzett Jonathan Wild nevű gonosztevő esete bizonyára nem önmagáért érdekelte Fieldinget, hiszen akkor nem várt volna csaknem két évtizedet a feldolgozásával. A hirhadt néhai gonosztevő nevét és élettörténetének sok adatát felhasználta ugyan, de a meglevő életrajzi anyagot nagy szabadsággal alakította, kétségkívül valamilyen más, időszerű cél szolgálatában. Nem tudhatjuk biztosan, de nagyon valószínű, hogy szatirájának éle Robert Walpole, az első, modern értelemben vett angol miniszterelnök ellen irányult, ez ellen a jó és rossz értelemben egyaránt »nagyvonalú« politikus ellen, akit Fielding sokszor és hevesen támadott színpadon és sajtóban. Kéry László bevezetőjéből idézzük Walpole jellemzését: »Nagytehetségű politikusnak bizonyult, akinek azonban egyáltalán nem voltak erkölcsi gátlásai. A parlamentet a legnagyobb engedelmeségre tudta kaptatni a megvesztegetés korszerű formáival: címekkel, rangokkal, színekúrákkal. A közélet korrupsztása éppoly jellemző volt erre a korra, mint a magánélet erkölcsatlensége. Mondják, Walpole-nak ugyanolyan rothadt volt a családi élete, mint Jonathan Wildnek Fielding könyvében.« Az író gyakran von párhuzamot hőse, a nagy zsvány és a nagy államférfi, sokszor éppen a miniszterelnök között, természetesen mindig nevek említése nélkül. Ezek az utalások is valószínűvé teszik, hogy *A néhai nagy Jonathan Wild úr élettörténete*-nek megírásához a fő, vagy legalábbis időszerű indítékot a miniszterelnök szolgáltatta, leleplezésért szinte kiáltó üzelmeivel. Am Fielding szatirájának ebben a minőségében sem lehetett meg a napi időszerűsége. Walpole még a *Jonathan Wild* megjelenése előtt megbukott, s egy bukott ember leleplezése és kipellengérezése sohasem igazi telitalálat. Fielding műve azonban az időszerűség ismételt elszalasztását is jól kibírja. Mert bármennyit vesz is át az író a gazember Wild élettörténetéből s bármennyit tesz is hozzá a Walpole-éből, felül tud emelkedni az előbbi esetében a bűnügyi szenzáció múló érdekességén, az utóbbi esetében pedig a személyes gyűlöleten, s mindkettőjük alakjából tisztán tudja kiszűrni azt, ami a »nagy ember«-re tipikusan jellemző.

»Nagy ember« Fielding szatirája szerint mindenki, aki a maga hasznára okoz kárt embertársainak, s annál nagyobb, minél több embert tud tönkretenni és minél több embert tud a maga szolgálatába állítani, a piszkos munka elvégzésére. A könyv hőse, Wild, a zsvány, a »nagyság« mibenlétén

elmélkedve a »nagy« emberek »nemes és nagyszerű csoport«-jába a hódítókat, az abszolút uralkodókat, az államférfiakat és a zsványokat sorolja be, kirekesztve belőle a többi közt a kisgazdákat, a gyárosokat, a kereskedőket és egy »talán«-nal a birtokos nemeseket is, mint akik mások kezével dolgoztatnak ugyan, de nemcsak a maguk, hanem a közönség hasznára is.

Ez a merev felosztás Fielding szemléletének korlátaira jellemző. A XVIII. század nagy gazdasági és társadalmi átalakulásának kétségtelen pozitívumai őt is megejtik, s bár jól látja, hogy a pompás szövegeteket és selymeket azok szövik, »akik kénytelenek megelégedni munkájuk legdurvább és legsilányabb termékeivel, míg más részesül a munkájukból eredő haszonban és gyönyörűségben«, a pontosan észlelt jelenségből nem eléggé könyörtelen logikával vonja le a következtetést, nem veszi észre, hogy az említett két csoport szorosan összefügg. Nem az egész polgári társadalmat, annak csak egy részét illeti kritikával.

Pedig a szeme páratlanul éles. A »Kalapokról« c. remek fejezetben a *tory* és a *whig* párt fennen hangoztatott elvi ellentétéről fölünyesen csúfolódó allegóriában bizonyítja be, hogy csak látszólagosak. Az ítéletet hőseivel mondatja ki, abból az alkalmából, hogy Wildnek rendet kell teremtenie szépen megnövekedett zsványbandájában, melyben széthúzás támadt a pörgekalaposok és a nagyszélű kalapot viselők csoportja között. Wild így oktatja ki őket: »Bölcsen teszitek . . . , ha sokadalomban a csöcselék multságára ily dolgok miatt vettek, mert míg arra figyelmeztetnek a emberek, hogy ti tolvajnyelven egymást becsmérítitek, ti azalatt a legnagyobb könynyedséggel és biztonsággal foszthatjátok ki az ő zsebeiket, ámde hogy ezt valóban komolyan teszitek, és eme neveltséges viszálykodást egymás között is folytatjátok, ez a legnagyobb ostobaságra mutat, és valóban képtelen dolog. Ha tudatában vagytok annak, hogy mindnyájan zsványok vagytok, mi különbséget tehet akkor a széles avagy keskeny karima? Vajjon kevésbé zsvány-e a zsvány az egyik kalapban, mint a másikban? Ha a publikum elég gyengeelméjű ahhoz, hogy összetűzéseiteket iránt magát interesszálja, az egyik csapatot jobban kegyelje mint a másikat, noha mindkettő az erszényére tör, akkor a ti dolgotok az, hogy kinevessétek őket, s nem az, hogy ostobaságukat utánözátok.« Intelmét még egy nyomós érvvel töldja meg: »az a kalap a legjobb, amely alatt a legnagyobb zsákmány rejtezik.«

Efféle részletek ellenére, a könyv nem politikai szatira. Nem átfogó korpék. Nem

irányregény. Egyáltalán nem is regény. Legmeglepőbb vonása éppen az, hogy Fielding, aki a regényírásnak, az emberábrázolásnak igazi mestere, ebben a művében mily kevésbé használja a regényírás eszközeit. A cím szerint »életörténet«, de az életrajzi forma is inkább csak arra jó, hogy a korban divatozó életrajzi műfajt nevetségessé tegye, azzal, hogy a kiváló, vagy sokszor csak annak tartott emberek életrajzainak modorában mutassa be egy zsvány pályáját az első kis lopásoktól a bitófáig. A hős felfelé ívelő pályáján a legfontosabb állomáshoz akkor jut el, amikor rájön, hogy okosabb dolog, mert hasznosabb is és veszélytelenebb is, ha mások lopnak, rabolnak helyette, ő csak ráteszi a kezét a zsákmány nagyobbik részére. Bandát szervez, s bandája tagjait, ha kell, kegyekkel, ha kell, fenyegetésekkel tartja féken, a lázadni merőket pedig a bitófára juttatja. Így fordítja a maga hasznára és védelmére a törvényt, amit pedig a társadalom védelmére hoztak, éppen a magafajta ellen. Nincsenek gátlásai, s ha cinkostársait is hajlandó tönkretenni, természetes, hogy a jóhiszemű emberek jámborságát méginkább kihasználja. Telhetetlenségében, gaz céltudatosságában és következetességében szinte már imponál. Wild valóban nagy ember, ha nagysága a legrosszabb fajtából való is.

Nemcsak regény-meséje nincs a könyvnek; regény-jellemeket és helyzeteket is hiába keresünk benne. Az természetes, hogy a kora társadalmi valóságát oly kitűnően érzékelő Fielding a »nagy ember«-t XVIII. századi megjelenési formájában ábrázolja, — már amennyire ábrázolja. Csakhogy általában nem ábrázol, hanem közöl. Tényeket, adatokat, mindig csak a lényegét, egy boncolási jegyzőkönyv kegyetlen szűkszavúságával. Mintha nem is a megformálás művészi szándékával, hanem a tudományos elemző megismerés szenvedélyével vetné rá magát az anyagra, ami egy embertípusban rejlik. Ennek a sajátos szemléletnek és a belőle szükségképpen fakadó módszernek egyik eredménye a jellemzés tömörsége, a tipizálás végtelen gazdagsága. Túlzás ez is, de más, mint amit az irodalomban általában megszoktunk. Az írók többnyire úgy túloznak, hogy alakjaik jellemző tulajdonságait a kevésbé jellemzők rovására túlméretezik; nagyítanak, hozzátesznek a meglévőhöz. Fielding, éppen ellenkezőleg, elvesz a meglévőből; a jellemző adatot megtisztítja minden rátapadó, kevésbé jellemző járulékától, a lényegest minden lényegtelenről elszigetelve mutatja meg. Wild nem úgy lesz szörnyeteg, hogy az író kivetkőzteti emberi formájából és arányaiból s mindenféle kinövésekkel, torzságokkal már

messziről jelzi, hogy szörnyeteggel, nem pedig emberrel van dolgunk. Wild teljesen emberszabású, de emberi kereteit kizárólag szörny-tartalommal telíti az író. S éppen ez az iszonyú, hogy egy emberben milyen jól elfér egy szörnyeteg, anélkül, hogy emberi arányai és vonásai eltorzulnának. Egy percig sem lehet az az önámító vigaszunk, hogy Wild ember-voltában kételkedhessünk. A kinövésekkel éktelenkedő szörnyeteg talán látványosabb, lúdbőröztebb, Fielding szörnyetege hitelesen megdöbbenő. Az író nagyon jó érzékkel választja a túlzásnak ezt a fajtáját, mint szatírába különösen illőt.

Van azonban ennek, az ábrázolást tényközléssel pótoló módszernek más, igen sajátos és kevésbé szerencsés eredménye is. Fielding, míg a »nagy ember« tiszta típusát megalkotja, gondosan elszigetelve a lényegest a lényegtelenről, a tipikust az esetlegesről, magát a típust is egy kicsit elszigeteli a való világtól, amely kitermelte. A »nagy ember« élő alak, de kissé légritka térben mozog, nem a kor társadalmának eleven zajgásában. Fielding nem azért marad adós az átfogó társadalom-rajzzal mintha erre nem futná a lehetőségéből. Nagy regényei, — főleg a később keletkezett *Tom Jones*, de a *Jonathan Wild*-ot időben megelőző *Joseph Andrews* is — eleve kizárják ennek a feltevését. Inkább arra gondolhatunk, hogy Fielding ez egyszer, a »nagy ember« esetében, az idő- és társadalom-főlötti örök típus« fikciójával kacérokodik egy kicsit. (Erre vall az is, hogy elmélkedései során a könyv hőse öngigazolással régmúlt korok »nagy ember«-einek példájára is hivatkozik.)

A társadalomrajz szegénysége fájlalni való. Azért is, mert Fielding e téren mindig remekelni szokott s itt tudatosan mond le egy remeklési lehetőségéről. Mégis, elsősorban azért fájlalni való, mert ez a hiány magát a bemutatott típust, éppen leglényegesebb pontján kissé elvontta teszi. A »nagy ember« *társadalomellenes* típus, s e minőségében csak a társadalommal való összeközeisének és a társadalom reakciójának *ábrázolása* tudná igazán leleplezni.

Mert bármily sok alakot mozgat is Fielding Wild körül, azok nem képviselik a társadalom egészét. Wild-féle gazemberek, csak alacsonyabb fokán a »nagyság«-nak. Wild és társai külön kis társadalom a társadalomban. Ez a külön kis társadalom csak szerkezetében és működésében mása a társadalom egészének, de nem egyszersmind az embertípusok skálájának gazdagságában.

Egy alakkal mégis külön kell foglalkozni. A mű legproblematisabb alakja ez: Heartfree, a derék ékszerész, aki házanépével együtt nem a »nagyság«, hanem a

»jóság« képviselője. Jámbor, hiszékeny ember, aki másról is csak jót tételez fel, természetesen tehát, hogyl épremegey Wildnek. A szatíra hőse, a »nagy« Wild igen rosszul vélekedik a jóságról: a »nagyság«-gal össze nem férő hitványságnak tartja. Ha igaz volna az, hogy az ironia mindent a visszajára fordít, azt kellene feltételeznünk, hogy míg az író a Wildben megmutatott emberi »nagyság«-ot elítéli, vele szemben azt a jóságot eszményíti, amit Heartfree képvisel. A mű elemzésénél egyes kritikusok bele is esnek ebbe a csapdába s zavarban vannak, amikor saját merev elképzelésük következményeit levonják. Bármennyi emberi jóság, bármennyi rokonszenves vonás van is a »jó« Heartfree-ben, egy percig sem kétséges, hogy nem méltó ellene a »nagy« Wildnak. Ha a mérleg egyik serpenyőjébe Wild nagyszabású és a maga nemében imponáló gonoszságát vetjük, a másikba pedig azt a steril jóságot, amit Heartfree képvisel a maga idilli kispolgáriságával, a mérleg nyelve még csak meg sem rezdül.

Heartfree nem rosszul sikerült pozitív hős, mint ahogy egyes kritikusok vélik. A köthetaz írt bevezetőjében — mely nemcsak a műről, hanem Fielding egész írói munkásságáról és magáról a korról is világos képet ad — Kéry László kimondja, hogy Heartfreet »Fielding nem is szánta igazi pozitív hősnak. Heartfree minden jószívűsége, emberisége ellenére sem képviseli Fielding nézetait, aki ebben a regényében ugyan még elég távoli utalásokat tesz csak arra, hogyan kellene megszabadítani a társadalmat a 'nagy ember'-től, de ezek az utalások mégis merőben mást mutatnak, mint Heartfree passzivitása és beletörődése.« Valamivel előbb azonban kissé sajnálkozva ezt írja: »Kétségtelen, hogy ez a passzivitás eszmeileg és művésziileg nem válik előnyére: százalomraméltó, de pipogya emberként áll előttünk, aki Wild gazságaival nem tud mást szembeállítani, mint a vallásos beletörődést.« Heartfree nemcsak hogy nem igazi pozitív hős; a pozitív hősből egy fikarcnyi sem szorult belé. Az ő esetében Fielding ironiája nem visszajára értendő. »A szatíra kétélűvé válik« — mint ahogy másutt, más vonatkozásban Kéry mondja. Heartfreet kisszerű, nevetséges fráternek mutatja be az író, — kisszerű, nevetséges fráternek is kell tekinteni, nem pedig az ellenkezőjének. Saintsbury, Fielding egyik angol méltatója egyenesen odáig megy el, hogy Heartfreet tökfilkónak tartja, aki meg sem állhat Wilddal szemben. A jámbor ékszerész szerepeltetésével Fielding csakugyan nem arra akar utat mutatni, hogyan kell a társadalmat megszabadítani a »nagy ember«-től. Ebben Kéry Lászlóval egyet-

értünk. De nem hihetjük el, hogy az ő alakjában Fielding a »jóságot, tisztességet, a humanista-embereszmenyt« állítja szembe Wild »nagyságával«. A »jóság« végül is úgy diadalmaskodik a »nagyság«-on, hogy egy váratlanul felbukkanó és meglehetősen papírmasé-jellegű alak, a jóságos bíró igazságot szolgáltart Heartfree-nek. Ez a fordulat kissé vigjátkszerűen váratlan, de ezt legfeljebb szerkezeti hibának tekinthetjük, egyébként nem lehet ellene kifogásunk. Az élet is, az irodalom is számtalan példával szolgál arra, hogy a jó hátrányban van a rosszal szemben. Nem is az a baj, hogy Heartfree »jóság«-a külső segítség nélkül nem tud diadalmaskodni, hanem az, hogy a neki kedvező fordulat inkább csak a törvény, nem pedig a művészi igazságszolgáltatás szempontjából indokolt. Ha végérvényesen alul maradna, még csak nem is nagyon sajnálnánk. Még kevésbé éreznénk azt, hogy bukása tragikusan nagyszerű bukás. Heartfree nem áll a humanitás olyan magas fokán, ahonnan nagyot lehetne bukni. Wild viszont nagy az utolsó pillanatig; impozánsan nagy gszember s ha az »emberi nagyság végső tökélyét« elérve (vagyis a bitófán!) részvétet nem kelt is, valamiféle hidegglélős tiszteletet ott sem tagadhatunk meg tőle. Nagyon pesszimista következtetést kellene levonnunk a jóság, tisztesség, általában a pozitív emberi tulajdonságok értékét illetően, ha Heartfreeben ezek eszményi megtestesítőjét látnánk. Mert ugyan miféle emberi érték az, amely sem diadalmaskodni, sem elbukni nem tud úgy, hogy tiszteletünket kivívja? Márpedig semmi sem áll távolabb Fieldingtől, mint a pesszimista célzat.

A Szépirodalmi Könyvkiadó a tavalyi Fielding-évfordulóra adta ki a *Jonathan Wild*-ot, az ünnepi alkalomhoz méltó gondossággal. Julow Viktor fordítása nemcsak pontos, hanem az eredeti hangulatát is szerencsésen érzékelteti. Az ironikusan emelkedett életrajzi stílus jól érvényesül a fordításban is. Külön érdeme Julow munkájának, hogy kirívó archaizálás nélkül is a régieség benyomását kelti. A tolvajnyelvi fordulatokkal viszont néhol baj van. Az efféle szavak, mint *áteft*, *megkártyáz*, híjával vannak minden nyelvi patinának s épp ezért nem illenek a mű és a fordítás stílusához. De ezek, valamint egy-két egészen jelentéktelen fordítói félmegoldás, semmit sem vonnak le Julow Viktor munkájának értékéből.

Kéry László már említett és többször idézett bevezetőjéről most csak annyit, hogy túlnó a műfaj szokott keretein, nemcsak mondanivalójában, hanem módszerében is, az irodalomtörténeti értekezés és az esszé felé, ugyanakkor népszerű, közérthető és olvasmányos.

A budapesti Egyetemi Angol Intézet munkaközösségének magyarázó jegyzetei viszont sokszor indokolatlanul bőbeszédűek, öncélúan tudálékosak. A *laudanium*-mal kapcsolatban teljesen felesleges megjegyezni, hogy a XIX. századi költők közül Coleridge és De Quincey is ezt fogyasztották. (Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy De Quincey-t prózaíróként tartja számon az irodalomtörténet. A jegyzet tehát nemcsak feleslegesen, hanem ráadásul pontatlanul is közli az adatot.) *Dunkerque*-ről — ha ugyan ehhez a névhez egyáltalán szükséges jegyzetet fűzni! — elég annyit megtudnunk, hogy kikötő Franciaország nyugati partján (az »Északi-tenger« megjelölés talán kicsit pontatlan!), és teljesen felesleges a város történetére vonatkozó négy és fél sornyi jegyzetanyag. Azt sem fontos itt megtudni,

hogy a *Newgate* 1849-től az előzetes letartóztatásban levők börtöne volt, s hogy 1902—3-ban bontották le. S még sorolhatnánk a példákat, melyek mind azt bizonyítják, hogy a jegyzet készítői, túlzott lelkiismeretességétől vezetve, megfélemlettek a magyarázó jegyzetek rendeltetéséről. A jegyzet annyi magyarázatot nyújtson, amennyi a szöveg megértéséhez szükséges, egy szóval se többet. Az olvasót ne zökkentésük ki a mű folyamatos olvasásából lexikoncikkekké dagadó jegyzetekkel. A jegyzetek készítői a műnek és az olvasónak is akkor tesznek jó szolgálatot, ha az olvasót közelebb viszik a műhöz, ahelyett, hogy unos-untalan a mű és az olvasó közé furakodnak gazdag ismereteik fitogtatásával.

Rutkay Kálmán

CSEHOV: ELBESZÉLÉSEK. I.—II.

»Orosz Remekírók.« Új Magyar Könyvkiadó, Budapest 1954.

Csehov halálának ötvenedik évfordulójára végre bő terjedelmű, gondosan válogatott és szép kiállítású kétkötetes elbeszélés-gyűjtemény jelent meg. Könyvkiadásunk halaszthatatlan adósságát törlesztette ezzel. Csehov első műve hetvenöt éve jelent meg; művei hamar megtalálták az utat a magyar közönséghez; mégsem volt mindeddig ennyi novellát nyújtó, ilyen izléses kiadásban, ilyen alaposan válogatott Csehov-gyűjteményünk. Szinte érthetetlen, hogy annak a Csehovnak, kinek novellái nélkül elképzelhetetlen volt valamirevaló folyóirat, igényes köteté nálunk a felszabadulásig úgyszólván meg sem jeient.

Az első Csehov-novellát »A Hét« közölte 1890-ben, Ambrozovics Dezső fordításában. (A csapás.) Ezután egyre-másra jelennek meg írásai a legkülönbözőbb folyóiratokban, napjainkig látszólag megszakítatlan sorban. Érdemes azonban egy kis statisztikát készíteni; a következő eredményre jutunk.¹ 1919-ig körülbelül 120 Csehov-novella jelent meg különböző folyóiratokban; a 120 novella közül mintegy 40, tehát a folyóiratban megjelent összes írások egyharmada, A Hétben jelent meg. Abban a Hétben, mely a polgári-demokratikus haladás egyik zászlóvivője volt. Itt jelent meg az első magyar Csehov-írás is. Itt közölték az egyetlen nekrológot 1904-ben; itt található az első novelláskötet-recenziók is Csehovról, »Carpaccio« tollából. (1912. 25. sz., 407. l.) Megállapíthatjuk tehát, hogy a

tények ezt bizonyítják: Csehov novelláiban a magyar polgári-demokratikus haladás hívei felismerték problémáik művészi megszólaltatóját. Csehovot leginkább »A Hét« közölte. A két világháború közötti időszakban pedig alig szólt meg Csehov — folyóiratokban! — magyarul, akkor is csak mint szelíd humorista, az Élet hasábjain. Nézzük most, mennyire volt e haladó, sőt forradalmi tendencia tudatos a kor olvasóközönségében és irodalmi életében. Nem volt-e csupán ösztönös a Csehov iránti érdeklődés? Lapozzuk fel azt a néhány ismeretést, mely ezekben az években (1890—1919) Csehovról megjelent. Az első, Csehovnak szentelt lap a »Külföld« 1894. 26. számában olvasható. Megtudjuk belőle, hogy Oroszországban az írók magasztos hivatást gyakorolnak: a nép felvilágosítását. Ilyen író Csehov is. Miért van szükség felvilágosító munkára? Mert »Oroszország, a nagy, hatalmas cári birodalom, mint valami mesebeli, óriási börtön él a művelt nemzetek köz-tudatában. Vasbilincsek tartják fogva földetűró parasztjait...« Még világosabban beszél Cholnoky Viktor, aki Csehovot egyenesen mint forradalmárt üdvözli szép, bár rövid tanulmányában, melyben kifogástalanul, ma is helytálló módon jellemzi Csehovot. Íme: »Ki lehet mondani tételül, hogy minden orosz író a forradalomtól viselős, annak a lehelete él munkájában... Minden egyes orosz novella egy kis bomba, amely földhöz vág valami társadalmi előítéletet, valam; babonát... Színpedi kellék, jelszó nélkül; csinálja (Csehov) a forradalmat, mert tudja,

¹ Az adatokat a Kőzocsa—Radó-féle bibliográfiából merítettem.